

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

”SE ON VAAN LEIKKIÄ”,

Varhaiskasvattajien tietoisuus kiusaamisesta ja keinot
puuttua kiusaamiseen

Sanna Soukko

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2016
Sosiaalialan koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

SOUKKO, SANNA:

”Se on vaan leikkiä”

Varhaiskasvattajien tietoisuus kiusaamisesta ja keinot puuttua kiusaamiseen

Opinnäytetyö 47 sivua, joista liitteitä 7 sivua
Huhtikuu 2016

Opinnäytetyön aiheena oli selvittää henkilökunnan näkemyksiä päiväkotikiusaamisesta, siihen puuttumisesta ja ennaltaehkäisystä ja näiden pohjalta laatia kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma Kakkospesän päiväkodille. Tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten kiusaaminen ilmenee päiväkodissa, miten siihen puututaan ja millaista ennaltaehkäisevää työtä tehdään kiusaamisen ehkäisemiseksi. Opinnäytetyö on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua.

Kiusaamista ei ole helppo havaita, ja puuttuminen kiusaamiseen on vielä vaikeampaa. Kiusaamisen muodot ovat usein niin vaihkeaisia, äänettämiäkin viestejä, että aikuisen voi olla vaikeaa tunnistaa niitä. Opinnäytetyön tulokset osoittivat, että henkilökunnalla on tietoa kiusaamisesta sekä keinoja puuttua kiusaamiseen. Varhaiskasvattajat tunnistivat kiusaamisen muotoja monipuolisesti. Kiusaamistilanteita varhaiskasvattajat tunnistivat havainnoimalla ja olemalla läsnä lapsiryhmässä. Kiusaamisen tunnistaminen on edellytys kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen. Tulokset osoittivat myös, että turvallinen ilmapiiri päiväkotiryhmässä tukee kiusaamisen ehkäisyä.

Johtopäätöksenä voi todeta, että varhaiskasvattajilla oli yhteinen näkemys siitä, kuinka kiusaamista voidaan ehkäistä ja kiusaamiseen puuttua. Varhaiskasvattajat pitivät tärkeänä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä lasten sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen tukemista. Lapsen subjektiivinen kokemus kiusaamisesta koettiin tärkeänä. Kiusaamisen ehkäiseminen on hyvä aloittaa mahdollisimman varhain. Näistä lähtökohdista yhdessä varhaiskasvattajien kanssa syntyi Kakkospesän päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma, joka on opinnäytetyön liitteenä.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

SOUKKO, SANNA:

“It is only a play”

Early Childhood Educators` Awareness of Bullying and Ways to Address Bullying

Bachelor's thesis 47 pages, appendices 7 pages

April 2016

The purpose of this thesis was to find out the views of the kindergarten staff concerning bullying. The goal was to get information on how bullying manifests itself in the kindergarten, how it is intervened and what kind of work is done to prevent bullying. This thesis was qualitative. The data were collected through semi-structured thematic interviews.

Bullying is not easy to detect and to intervene in bullying is even more difficult. The forms of bullying are often so subtle, silent messages that it is difficult for an adult to identify them. The results of the study showed that the staffs know about bullying and ways to deal with bullying. Early childhood educators recognized forms of bullying in various ways. Early childhood bullying was identified through observation and by being present in the child group. Identifying bullying is a prerequisite for the prevention of and the absence of bullying. The results also showed that the safe atmosphere for kindergarten group supports the prevention of bullying.

In conclusion, it can be stated that early childhood educators shared a common vision of how bullying can be prevented and intervened. Early childhood educators stressed in the prevention of bullying the importance to support children`s social as well as interaction skills. A child's subjective experience of bullying was seen as important. It is beneficial to start the prevention of bullying as early as possible. The bullying prevention and intervention plan for Kakkospesä kindergarten was created based on this study and cooperation with the early childhood educators. The plan is attached to this thesis.

Key words: bullying, prevention of bullying, early childhood education

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	7
2.1	Opinnäytetyön lähtökohta ja tavoitteet	7
2.2.	Opinnäytetyön tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	7
2.3	Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä	8
2.4	Aineiston keruu	9
2.5.	Aineiston analysointi	10
2.6	Suunnitelman laatiminen	11
2.7	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	11
3	KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	13
3.1	Kiusaaminen ilmiönä sekä kiusaamisen määritelmät	13
3.2	Kiusaamisen muodot.....	15
3.3	Kiusaamisen tunnistaminen ja kiusaamiseen puuttuminen	16
3.4	Kiusaamisen ennaltaehkäisy	18
3.5	Kiusaamisen prosessi	19
3.6	Sopimukset ja lait kiusaamisen ehkäisyn tukena	20
3.6.1	Lasten oikeuksien sopimus	20
3.6.2	Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet, normittava asiakirja	22
3.6.3	Varhaiskasvatuslaki sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	22
3.6.4	Ikaalisten kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma	24
4	VARHAISKASVATTAJIEN KOKEMUKSIA KIUSAAMISESTA	26
4.1	Kiusaamisen tunnistaminen	26
4.2	Yhteiset säännöt ja yhteistyö kiusaamisen ehkäisyn tukena.....	27
4.3	Varhaiskasvattajien keinoja kiusaamiseen puuttumiseen	28
4.4	Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman tarpeellisuus ja mahdollinen sisältö	29
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	31
6	KIUSAAMISEN EHKÄISYN JA PUUTTUMISEN SUUNNITELMA	34
6.1	Suunnitelman lähtökohdat	34
6.2	Kakkospesän päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman periaatteet ja laadinta.....	35
7	POHDINTA.....	37
	LÄHTEET.....	39
	LIITTEET	41
	Liite 1. Teemahaastattelurunko	41
	Liite 2. Kakkospesän päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma 1(5)	42

1 JOHDANTO

Kiusaaminen on ajankohtainen ja tutkimuksien mukaan yleinen ilmiö. Pienten lasten välistä kiusaamisen yleisyyttä on tutkittu Suomessa vähän, mutta sveitsiläisen Perrenin vuonna 2000 tehtyjen tutkimusten mukaan jopa 37 prosenttia päiväkotikäisistä lapsista on tullut kiusatuksi tai kiusannut itse. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 7.) Myös Françoise Alsaker (2014) toteaa, että kansainvälisten tutkimusten mukaan kiusaaminen on todellinen ja olemassa oleva ilmiö päiväkotiryhmissä. Päiväkotikäisten lasten kiusaamista on alettu huomioida viime vuosina enemmän myös Suomessa. Muun muassa Laura Repo (2013, 14) toteaa, että kiusaaminen on vakava riskitekijä lapsen terveille kasvuun ja kehitykselle. Kiusatut ja kiusaajat voivat pahimmillaan kärsiä kiusaamisen seurauksista koko loppuelämänsä.

Opinnäytetyöni aiheena on varhaiskasvattajien tietoisuus kiusaamisesta sekä keinot puuttua kiusaamiseen. Mietin, ”onko se vaan leikkiä”, pieni töniminen tai leikistä pois sulkeminen. Aiheeseen kiinnostuin, koska itsekkin varhaiskasvatuksessa työskennellessä huomasin, että kiusaamista tapahtuu ja siihen on puuttuttava. Tarkemmin aiheeseen perehtyessäni huomasin, että päiväkodeille eri kunnissa on laadittu kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmia. Yhteistyössä varhaiskasvattajien kanssa aloitimme suunnitelman laatimisen myös Kakkospesän päiväkotiin. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmissa on yhdessä henkilökunnan kanssa mietitty, mitä kiusaaminen heidän päiväkodissaan on. Yhdessä on myös mietitty toimintatapoja ja yleisiä periaatteita kiusaamisen ehkäisyksi. Tärkeää on, että jokaisella varhaiskasvattajalla, vanhemmalla ja lapsella on tieto, että kiusaamiseen puututaan aina vakavasti. Jokaisen osallisuus on tärkeää.

Tutkimukseni koskee yhtä päiväkotia Ikaalisissa, Kakkospesän päiväkotia. Koin, että kunnassamme kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma oli vieras ja työ koko kunnan kattavaksi suunnitelmaksi olisi ollut työläs yksin tehtäväksi. Yhteistyössä Kakkospesän päiväkodin varhaiskasvattajien kanssa sekä tutkimukseni teemahaastattelujen pohjalta laadittiin Kakkospesän päiväkotiin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma.

Opinnäytetyössäni avaan erilaisia sopimuksia ja lakeja kiusaamisen ehkäisyn tukemisessa. Sopimukset ja lait ohjaavat varhaiskasvatuksen toimintaa ja osaltaan myös määrittelevät kiusaamisen vastaista työtä. Varhaiskasvatuslaki sekä valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet kokevat lähivuosina uudistusta, nämä on otettu työssäni myös huomioon. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma voisi olla osa uutta Ikaalisten kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaa.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

2.1 Opinnäytetyön lähtökohta ja tavoitteet

Kiusaaminen on tutkimuksien mukaan yleistä jo varhaiskasvatusikäisten lasten keskuudessa (Alsaker 2014). Kiusaamisella on kauaskantoisia vaikutuksia lapsen elämään, oli hän sitten kiusaaja tai kiusattu. Kiusaaminen vaikuttaa myös koko lapsiryhmään. Päiväkodissa varhaiskasvattajilla on haasteellinen tehtävä turvata lapselle hyvä ja turvallinen hoitopäivä. Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen on tärkeää turvallisen oppimisympäristön luomisessa.

Kiusaamisen on todettu olevan vakava riskitekijä lapsen terveelle kasvulle ja kehitykselle. Tutkimuksissa on todettu, että kiusatut lapset kokevat myöhemmin elämässään muita herkemmin itsetuntonsa heikoksi ja heillä esiintyy muita useammin masentuneisuutta, ahdistuneisuutta ja jopa itsetuhoisia ajatuksia. Lapsilla, jotka kiusaavat muita, on kasvanut riski epäsosiaaliseen käyttäytymiseen myöhemmin elämässä. Kiusaamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen ovat isossa roolissa lasten kehityksen tukemisessa. (Alsaker 2014; Kirves & Stoor-Grenner, 2011. 1-4.)

Varhaiskasvattajien tietoisuus kiusaamisesta sekä keinot puuttua kiusaamiseen on yhteiskunnassa ajankohtainen aihe. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma on osa kiusaamisen vastaista työtä. Opinnäytetyöni tavoitteena on kartoittaa Kakkospesän päiväkodin varhaiskasvattajien tietoisuutta kiusaamisesta sekä heidän keinoja puuttua kiusaamiseen. Tavoitteena on myös laatia Kakkospesän päiväkodille kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma.

2.2. Opinnäytetyön tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävänä opinnäytetyössäni on selvittää, minkälaisena ilmiönä kiusaaminen näyttää päiväkodissa varhaiskasvattajan näkökulmasta. Opinnäytetyön tutkimuksena selvitän henkilökunnan tietoisuutta kiusaamisesta sekä millaisia keinoja heillä on puuttua kiusaamiseen. Tutkimuksen tavoitteena on tunnistaa kiusaaminen sekä löytää mahdollisia keinoja puuttua sekä ennaltaehkäistä kiusaamistilanteita.

Tutkimuskysymyksiä avulla selvitan, kuinka kasvattajat tunnistavat kiusaamisen. Millaisia kiusaamisen muotoja esiintyy päiväkotiympäristössä. Tutkimuskysymyksiä avulla kartoitan myös niitä keinoja, mitä Kakkospesän päiväkodissa on kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen. Tavoitteenani on laatia Kakkospesän päiväkodille kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumisen suunnitelma. Tutkimuskysymyksiä avulla selvitan henkilökunnan mielteitä suunnitelman keskeisistä tavoitteista ja keinoista.

Tutkimuskysymykset olivat:

Mitä kiusaaminen päiväkodissa on kasvattajan näkökulmasta?

Millaisia keinoja kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen päiväkodissa on käytössä?

Mitä ovat kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumisen suunnitelman keskeiset tavoitteet ja sisältö?

Tutkimuskysymysten kautta saadun tiedon pohjalta opinnäytetyössä on laadittu Kakkospesän päiväkodin kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumisen suunnitelma yhteistyössä päiväkodin kasvattajien kanssa. Suunnitelma on liitteenä 2 ja siihen liittyvää prosessia käsitellään luvussa 6.

2.3 Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyössäni tutkimusmenetelmä on laadullinen eli kvalitatiivinen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa keskitytään usein pieneen määrään tutkittavia tapauksia. Opinnäytetyössäni keskityn Kakkospesän päiväkodin varhaiskasvattajien näkemyksiin kiusaamisen tunnistamisesta sekä siihen puuttumisesta ja ennaltaehkäisystä. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarvitaan juuri sen verran, kuin aiheen ja asetetun tutkimustehtävän kannalta on välttämätöntä. Yksi tapa ratkaista kysymys aineiston riittävydestä on sen kylläntyminen eli saturaatio. On kaikin puolin järkevää ajatella aineistoa olevan tarpeeksi, kun uudet tapaukset eivät enää tuo tutkimuskysymyksiä kannalta uutta tietoa eli aineisto alkaa niin sanotusti toistaa itseään (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Opinnäytetyön tutkimuksen toteutin teemahaastatteluna. Teemahaastattelussa on kyse eräänlaisesta keskustelusta, joka tapahtuu haastattelijan aloitteesta. Haastattelija pyrkii vuorovaikutuksessa saamaan selville häntä kiinnostavat asiat haastateltavalta. Teemahaastattelussa haastateltaville toimitetaan etukäteen haastattelun aihepiirit, teema-alueet. Haastattelija varmistaa haastattelutilanteessa, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään läpi, niiden järjestys ja laajuus saattavat vaihdella haastattelusta toiseen. (Eskola & Vastamäki 2010, 26–29.)

Hyvän käytännön mukaan haastattelun nauhoittamisesta kannattaa sopia etukäteen haastateltavan kanssa. Avoimuus tutkimuskysymyksen tavoitteiden mukaan sekä luottamus ovat teemahaastattelun avainkysymyksiä. Eettisesti on perusteltua kertoa haastattelijoille etukäteen, mitä aihetta haastattelu koskee. Laadullisessa tutkimuksessa vastaajien kenties vähäinen määrä ei ole ongelma niin sanotun yleistävyyden kannalta, koska ei ole edes tarkoitus yleistää. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73–74.)

Tutkimukseni teemahaastatteluja tehdessäni havaitsin, että varhaiskasvattajien näkemykset vastasivat toisiaan, heidän vastauksensa sisälsivät samankaltaisia keinoja kiusaamisen tunnistamiseen sekä siihen puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöt joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä jotain tai heillä on kokemusta asiasta. Tutkimuksessani kartoitin varhaiskasvattajien tietoisuutta kiusaamisesta Kakkospesän päiväkodissa. Mielestäni tutkimuksen rajaaminen käsittämään yhtä päiväkotia oli järkevää ja perusteltua.

2.4 Aineiston keruu

Tutkimukseni teemahaastattelun Kakkospesän päiväkodin varhaiskasvattajille toteutin viikolla 51/2015 torstaina ja perjantaina. Päivässä haastattelin kolmea varhaiskasvattajaa, eli yhteensä haastattelin kuutta varhaiskasvattajaa. Teemahaastattelurungon (Liite 1.) toimitin päiväkodille kaksi viikkoa ennen haastattelujen ajankohtaa. Jokaisella varhaiskasvattajalla oli etukäteen mahdollisuus tutustua teema-alueisiin. Teemahaastattelun ajankohdaksi valikoitui varhaiskasvattajien toiveesta keskipäivä, jolloin suurin osa lapsista nukkui, tai ainakin rauhoittui satuhetkelle. Myös varhaiskasvattajilla oli aikaa keskittyä haastatteluun ilman häiriötekijöitä.

Haastattelu toteutettiin Kakkospesän päiväkodin esiopetusryhmän taidetuvassa. Taidetupa oli intiimi ja rauhallinen paikka, missä oli pöytä ja kaksi tuolia erilaisten taiteellisten töiden ympäröimänä. Tunnelmallinen valaistus auttoi työntekijöitä rentoutumaan ja keskittymään itse haastatteluun. Paikan valinta oli onnistunut, varhaiskasvattajat unohtivat olevansa päiväkodissa. Haastattelut kestivät keskimäärin 20 minuuttia, suurta vaihtelua ei ollut. Haastateltavien ammattinimikkeellä ei ollut merkitystä kiusaamisen tunnistamiseen.

Nauhoitin haastattelut varhaiskasvattajien luvalla. Myöhempää tunnistamista varten kirjasin haastattelujärjestyksen itselle ylös. Haastattelut litteroin sanatarkasti, äännähdyksiä ja taukoja en litteroinut. Minusta niillä ei ollut tutkimustehtävän kannalta oleellista merkitystä.

2.5. Aineiston analysointi

Laadullisen aineiston analyysitekniikoita on olemassa useammanlaisia ja niiden soveltaminen riippuu jossain määrin aineiston laadusta. Laadullisessa tutkimuksessa sisältöanalyysi voidaan tehdä kolmella tavalla. Näitä ovat aineistolähtöinen, teorialähtöinen sekä teoriaohjaava analyysi. Laadullisen tutkimuksen aineiston analysoinnissa eri analysointitavat kietoutuvat toisiinsa niin, että usein käytetään monia eri analysointitapoja. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 98.) Analyysitapa tässä tutkimuksessa on aineistolähtöinen ja olen mukaillut sisältöanalyysia.

Aineistoa analysoidessa käydään läpi seuraavat vaiheet: haastattelujen kuunteleminen ja niiden auki kirjoittaminen, pelkistäminen, aineiston ryhmittely samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien mukaan alateemoiksi, yläteemojen muodostaminen samankaltaisista alateemoista ja kokoavan käsitteen muodostaminen yläteemoista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–109.) Aloitin aineiston analysoinnin litteroimalla nauhoitetut haastattelut. Litteroitua aineistoa tuli 23 sivua. Luettuani aineiston useampaan kertaan, päädyin jäsentelemään aineistoa yliviiivamalla korostuskynällä tutkimuksen kannalta merkityksellisiä asioita. Litteroidusta aineistosta tein yhteenvedon, jossa haastateltavien vastaukset jaoin teemahaastattelurungon teemojen mukaan. Yhteenveto helpotti vastausten lukemista ja aineiston jäsentämistä.

Analyysin jälkeen tuloksia tulkitaan ja niistä tehdään yhteenveto. Laadullisessa tutkimuksessa vastauksia tutkimuskysymyksiin saadaan, kun tutkimukseen kerättyä aineistoa tarkastellaan taustateoriaa vasten (Tuomi & Sarajärvi 2009, 82). Tutkimukseni yhteenveto pohjautuu aikaisempiin tutkimuksiin ja opinnäytetyön viitekehyksessä avattuun teoriaan. Haastateltavien vastauksista käytän numerointia H1 – H6 osassa 5, varhaiskasvattajien kokemuksia kiusaamisesta.

2.6 Suunnitelman laatiminen

Analyysin jälkeen poimin haastatteluaineistosta keskeisiä asioita kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmaan. Suunnitelmaa laatiessa tutustuin eri kuntien vastaaviin suunnitelmiin sekä Kirver & Stoor-Grennerin (2011) kirjaan kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa, kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Kirjasta poimin nelikenttämällin, jonka avulla suunnitelmaa tehdessä tulevat tärkeät asiat huomioiduksi.

Lähetin suunnitelman kommentointia varten sähköpostilla Kakkospesän päiväkodin varhaiskasvattajille ja päiväkodin johtajalle. Pyysin kommentteja ja muutosehdotuksia noin kuukauden päähän, jotta varhaiskasvattajilla olisi tarpeeksi aikaa tutustua suunnitelmaan ja keskustella siitä keskenään. Päiväkodin johtajan kautta tuli esille, että kommenttien antaminen sähköpostitse koettiin varhaiskasvattajien keskuudessa hankalaksi ja haasteelliseksi ja kysyttiin, voiko palautteen antaa paperille kirjoitettuna. Kommentit saatuani, otin ne huomioon suunnitelmaa laatiessani.

2.7 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimus kuvaa sitä, kuinka Kakkospesän päiväkodin varhaiskasvattajat tunnistavat kiusaamista sekä heidän keinoja puuttua kiusaamiseen. Laadullinen tutkimus perustuu aina ihmisen omiin näkemyksiin ja kokemuksiin, eikä tuloksia voida yleistää. Kuitenkin tutkimus antaa kattavan tiedon Kakkospesän päiväkodin varhaiskasvattajien näkemyksistä.

Eettisesti ajatellen tutkimukseni aihe ei ole ketään loukkaava. Myös tutkimuslupa on myönnetty ennen teemahaastattelujen tekemistä. Kaikki varhaiskasvattajat osallistuivat tutkimukseeni vapaaehtoisesti. Tärkeää on huolehtia, että vastaajien henkilöllisyys ei ole tunnistettavissa. Haastatteluaineisto tuhoetaan opinnäytetyön valmistuttua. Eettisestä näkökulmasta tärkeää on välttää ohjailua sekä omien ennakkoluulojen vaikutusta haastattelutilanteissa. (Eskola & Suoranta, 1998. 216–218.)

Luotettavuuden näkökulmasta kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen Kakkospesän päiväkodille tukee aikaisempia tutkimuksia sekä kirjallisuutta aiheesta. Suunnitelman runko on siirrettävissä pienin muutoksin toisiin päiväkoteihin. Haastattelutilanteessa luotettavuutta lisää teemahaastattelurunko (Liite 1.). Näin voidaan varmistaa, että varhaiskasvattajilta kysytään samat kysymykset. (Eskola & Suoranta, 1998. 217.)

3 KIUSAAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

3.1 Kiusaaminen ilmiönä sekä kiusaamisen määritelmät

Laura Repo kirjassaan pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy kuvaa kiusaamisen yleispiirteiksi toistuvuuden, tietoisuuden, vallankäytön ja ryhmäilmiön. Kiusaamisen määrittely tekojen kautta on ongelmallista, sillä jokin tietty teko voi tarkoittaa toiselle eri asiaa kuin toiselle. Lasten kyky sietää erilaisia tekoja vaihtelee paljon. Kiusaamisen ehkäiseminen ja puuttuminen tulisi olla lapsen kokemuksesta lähtevää eikä teosta lähtevää. (Repo 2013, 38.)

Varhaiskasvatusikäisten lasten välinen kiusaaminen on varsin uusi ilmiö. 2000-luvulla tutkimuksia varhaiskasvatuksessa tapahtuvasta kiusaamisesta on ilmestynyt, ja Laura Repo ent. Kirves on tehnyt urauurtavaa työtä varhaiskasvatusikäisten lasten kiusaamisen tunnistamiseen, havaitsemiseen ja puuttumiseen. Repo (2013, 36) kertoo, että lasten kiusaamisen tunnistaminen on haastavaa. Lapset saattavat kutsua erilaisia asioita kiusaamiseksi. Tärkeää on, että aikuiset tunnistavat kiusaamisilmiön.

Jokaisella varhaiskasvattajalla on jonkinlainen käsitys kiusaamisesta, siitä mitä se on ja mitä sillä tarkoitetaan. Käsityksen muodostumiseen ovat vaikuttaneet omat kokemuksemme, kuulemamme kertomukset ja lukemamme tekstit. Jokaisen käsitys kiusaamisesta on muodostunut hieman erilaisista asioista, jolloin ajatukset siitä, mikä lasketaan kiusaamiseksi, voivat erota paljonkin toisistaan. (Hamarus 2012, 21.)

Kiusaamista kuvataan säännölliseksi ja melko pitkän ajanjakson aikana tapahtuvaksi yhteen lapseen kohdistuvaksi toiminnaksi. Pienten lasten parissa on tyypillistä, että kiusaajia on enemmän kuin uhreja. Tyypillistä pienten lasten parissa on myös, että kiusaamisen kohteet vaihtuvat. Jos kiusaamista määritellään toistuvuuden kautta, kiusaajan teot eri lapsiin kohdistettuna jäävät määritelmän ulkopuolelle eivätkä ole kiusaamista. Kiusaaja voi kohdistaa systemaattista ja tietoista pahan mielen aiheuttamista muihin lapsiin ja se on silti kiusaamista, vaikka kiusaamisen kohde vaihtuukin. Toistuvia tekoja tulee pitää kiusaamisena, vaikka kohde vaihtuukin. (Repo 2013, 38–39.)

Kiusaamisella tavoitellaan usein valtaa sekä statusta ryhmässä. Kun joku lapsista kiusaa toista, se kiinnostaa muuta ryhmää ja osa ryhmän jäsenistä antaa hyväksyntänsä kiusaajalle. Hyväksyntä annetaan kiusaajalle suoran myönteisen palautteen kautta sanallisesti, nauramalla tai liittymällä tekoon. Kiusaaja saa tästä ryhmän palautteesta vallan tunnetta ja jopa mielihyvää. Kiusaaja on saavuttanut tavoitteensa vallan tunteesta sekä asemasta ryhmässä. Ryhmäilmiön ja vallankäytön tunnistaminen on haastavaa niin lapsille kuin varhaiskasvattajillekin. Yksilötasolla lapset usein tietävät kiusaamisen olevan väärin, mutta he eivät puutu siihen. Ryhmän omat säännöt ja ryhmädynamiikka mahdollistavat toimimisen varhaiskasvattajien sääntöjen vastaisesti. Lapsi voi joutua itse kiusatuksi, jos kiusaamisesta kertoo aikuisille. Tämän jokainen haluaa välttää, sekä lapsi että aikuinen. (Laaksonen 2014, 12–13; Repo 2013, 43–45.)

Tutkimuksissa on määritelty ryhmän jäsenille erilaisia rooleja kiusaamistilanteissa. Rooleista on alettu käyttämään nimityksiä kiusaaja, uhri, kiusaaja-uhri, apuri, kannustaja, puolustaja ja hiljainen hyväksyjä. Kiusaaja-uhri tarkoittaa lasta, joka käyttäytyy aggressiivisesti, ja sen vuoksi muu ryhmä torjuu hänet. Hän ei pääse porukkaan mukaan käyttäytymisensä vuoksi. Apuri tarkoittaa lasta, joka osallistuu aktiivisesti kiusaamistilanteeseen. Kannustaja kannustaa kiusaajaa esimerkiksi nauramalla. Puolustaja asettuu selkeästi puolustamaan uhria. Hiljainen hyväksyjä tietää, että ryhmässä on kiusaamista, mutta hakeutuu tilanteesta pois, kuin mitään ei tapahtuisi. Ryhmä saattaa ajaa lapsen tiettyyn rooliin, ja rooli alkaa tuottaa sitä käyttäytymistä, mitä siltä odotetaan. On tärkeä ymmärtää kiusaamisen ilmiön luonne ja ehkäistä sen syntymistä. (Alsaker 2014; Repo 2013, 44.)

Vilja Laaksonen (2010, 6-24) on artikkelissaan esittänyt, että lasten vuorovaikutustaidot kehittyvät vertaissuhteissa. Suomessa päiväkodin vertaissuhteet muodostavat merkittävän sosiaalisen ympäristön. Päiväkotiryhmä luo puitteet vertaissuhteille ryhmässä oleville lapsille. Laaksonen (2016) esitteli kiusaamisen kipeät arvet –seminaarissa uuden käsitteen kiusaamisen rooleihin, sosiaalinen-kiusaaja. Sosiaalinen-kiusaaja käyttää sosiaalista valtaa esimerkiksi siihen, kuka kulloinkin saa osallistua leikkiin. Sosiaalinen-kiusaaja myös määrittelee leikin roolit. Lapsi voi kokea tulleensa hyväksytyksi, kun pääsee mukaan leikkiin, mutta hän saattaa olla koko leikin ajan hiljainen kissa. Kissa ei puhu. Kissana lapsi saattaa kokea tulleensa hyväksytyksi ryhmään, mutta lapsen vuorovaikutustaitojen kehitystä kissana oleminen ei edistä. (Laaksonen 2016; Laaksonen 2010, 6-24.)

Pienten lasten parissa kiusaamisen määrittelyä vaikeuttaa kiusaaminen-sanan vaihteleva käyttö. Pienet lapset saattavat kutsua erilaisia asioita kiusaamiseksi. Aikuisen tulee toimia lapsen tulkkina. Se ei kuitenkaan ole helppo tehtävä. Aikuisen tulee tuntea kiusaamisilmiö ja tunnistaa se. Sen jälkeen aikuisen täytyy auttaa lasta sanoittamaan kokemuksensa. Jos aikuisten näkemykset poikkeavat kovasti toisistaan, on todennäköistä, että he puuttuvat erilaisiin asioihin eikä kiusaamisen ehkäisystä tule silloin systemaattista ja johdonmukaista. Kaikki lasten väliset riidat ja konfliktit eivät ole kiusaamista. Riitelyt ja vastoinkäymiset ihmissuhteissa kuuluvat asiaan, samoin riitelyn ja eri mieltä olemisen taitojen harjoittelu. Siihen tarvitaan kuitenkin aikuisen tukea. Kiusaaminen sen sijaan on sellaista, minkä kohtaamista lapsi ei voi harjoitella, ja siihen puuttuminen on aina aikuisen asia. (Repo 2013, 34.)

Varhaiskasvattajien on tärkeä tunnistaa kiusaaminen sekä ryhmäilmiö kiusaamisen taustalla. Lasten ja lapsiryhmän havainnointi lisää tietoisuutta ryhmän toiminnasta sekä auttaa varhaiskasvattajia olematta leimaamasta lapsia. Ryhmän puutteellisen havainnoinnin ja tuntemisen seurauksena saattaa käydä niin, että todellinen kiusaaminen jää huomaamatta. Kiusaaminen on monimutkainen ja monikerroksinen ilmiö, jonka kehittyminen ei tapahdu aina tietyn kaavan mukaan. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma antaa varhaiskasvattajille yhteisen näkemyksen kiusaamisesta ja tavasta puuttua kiusaamistilanteisiin.

3.2 Kiusaamisen muodot

Kiusaamista voidaan kirjallisuuden mukaan jakaa suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Suorassa kiusaamisessa kiusaaja osoittaa kielteiset teot suoraan uhriin, esimerkiksi lyömällä, potkimalla tai haukkumalla. Epäsuora kiusaaminen ilmenee esimerkiksi ryhmän ulkopuolelle sulkemisena, selän takana puhumisena tai juorujen levittämisenä. Epäsuorassa kiusaamisessa kiusaajan tekojen tarkoitus on vahingoittaa uhrin ihmissuhteita. (Repo 2013, 73–74.)

Kiusaaminen tapahtuu siellä, missä ihmiset ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksessa vapaan leikin aika on otollinen kiusaamiselle. Varhaiskasvattajat eivät välttämättä havaitse kiusaamista ja kiusaaminen voi tapahtua salassa. Kiusaamisen muodot voivat vaihdella, mutta pohjimmainen kiusaajan tarkoitus on sama, tuottaa kiu-

satulle tietynlainen maine, eristää hänet ryhmästä sekä käyttää kiusaamista asemansa ja valtansa rakentamiseen ja lujittamiseen. (Hamarus 2012, 38–40.)

TAULUKKO 1: Kiusaamisen muodot Revon mukaan (2013, 74).

Fyysinen kiusaaminen	Psyykinen kiusaaminen	Sanallinen/sosiaalinen kiusaaminen
Lyöminen	Uhkailu	Haukkuminen
Potkiminen	Manipulointi	Nimittely
Kamppaaminen	Kiristäminen	Härnäminen
Esteenä oleminen	Ilveily, ilmeily	Lällättäminen
Vaatteiden repiminen	Poissulkeminen	Vaatteiden, hiusten ym. kommentointi
Nipistely	Leikin sääntöjen muuttaminen	Selän takana puhuminen
Kivien ja hiekan heittäminen	Selän takana puhuminen	Leikin sääntöjen muuttaminen
Leikkien sotkeminen	Puhumatta jättäminen	

Tuoreimpien tutkimuksien mukaan, muun muassa Vilja Laaksonen väitöskirjassaan lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmässä esittää, että sosiaalinen kiusaaminen lasten keskuudessa on yleistä. Selän takana puhuminen sekä leikin sääntöjen muuttaminen ovat vallankäyttöä ja kiusaamista. Leikkiessään lapset voivat vaikuttaa itse tapahtumiin. Vertaissuhdetaitojen yksilöllisellä ja tavoitehakuksella harjoittelulla voidaan vahvistaa lapsen toimijuutta ja siten ehkäistä kiusaamista. (Laaksonen 2014, 40–41.)

3.3 Kiusaamisen tunnistaminen ja kiusaamiseen puuttuminen

Kiusaamistilanteiden huomaaminen ja tunnistaminen on edellytys sille, että kiusaamiseen voidaan puuttua oikein ja tilanteen vaatimalla tavalla. Pienet lapset kertovat asioistaan vielä mielellään aikuisille, olivat ne sitten negatiivisia tai positiivisia. Heitä tulisi kin rohkaista puhumiseen entistä enemmän, ja aikuisen tulee kuunnella lasta tarkkaavaisesti. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi ilman, että häntä leimataan kantelijaksi. (Alsaker 2014; Kirves & Stoor-Grenner 2011, 18.)

Kiusaamiseen puuttumisen edellytys puolestaan on, että huomataan ja havainnoidaan, mitä ryhmässä tapahtuu ja miksi. Se edellyttää kiusaamistilanteiden tunnistamista. Lapsen aito kuuleminen ja kuunteleminen sekä läsnäolo mahdollistavat kiusaamisen tunnistamisen ja siihen puuttumisen. Varhaiskasvatuksessa aikuisen tulee olla ryhmässä läsnä, ja näin hän pystyy havainnoimaan ryhmän toimintaa.

Varhaiskasvatuksessa arjen menettelytavat ja toiminnan suuntaviivat nousevat lapsen hyvän elämän edistämisen tavoitteista. Vaativatkaan arjen tilanteet eivät oikeuta lapsen persoonaa loukkaavia menettelytapoja. Kiusaamisen tunnistamiseksi yhteiset käytännöt ja periaatteet ovat tarpeellisia. Niiden tulee olla myös eettisesti kestäviä. Jokainen varhaiskasvattaja tekee joskus virheitä, toimiessaan eettisesti oikein, hän kantaa vastuun omista virheistä. Lasta loukkaavat menettelytavat ovat merkki siitä, että varhaiskasvattajat ovat voimattomia toimimaan tilanteen vaatimalla tavalla. (Mattila 2008, 50.)

Pienten lasten parissa kiusaamistilanteisiin puuttuminen on aina laajempi kokonaisuus kuin vain sen hetkinen tilanne. Kiusaamisen ehkäisy on kiusaamiseen puuttumista ja päinvastoin. Pienelle lapselle aikuisen vakava suhtautuminen tilanteisiin kertoo siitä, että lapsen toiminta ei ole ollut hyväksyttävää. Se saattaa riittää puuttumiseen. Kaikkiin lasten välisiin riitoihin ja konflikteihin on tärkeä puuttua, mutta puuttumisen keinot poikkeavat toisistaan tilanteen mukaan. (Repo 2013, 199–200.)

Tärkeä osa kiusaamistilanteisiin puuttumista on seuranta. Pienten lasten parissa seurannalla tarkoitetaan sitä, että lapsen oppimista seurataan tarkasti ja siihen kiinnitetään systemaattisesti huomiota. Myös vanhempien rooli kiusaamisen ehkäisevässä työssä on tärkeää. Vaikka itse kiusaaminen tapahtuukin päiväkotiryhmässä, on kodin ja vanhempien rooli merkittävä kiusaamiseen puuttumisessa. Kotona voidaan tukea lapsen tunteiden säätelyn taitojen kehittymistä. (Repo 2013, 204, 208–209.)

Ennen kouluikää keskeinen sosiaalinen kehitystehtävä on kartuttaa vastavuoroisen leikin mahdollistavia taitoja. Niitä ovat läheisyyteen kutsuvien tunteiden ilmaisu, kyky ja halu jakamiseen, sovittujen sääntöjen noudattaminen, toisen leikin huomioiminen sekä vastavuoroisen leikkiin osallistuminen. Kiusaamiseen puuttumisessa on syytä harjoittaa taitoja, joita tarvitaan vastavuoroiseen leikkiin. (Poikkeus 2013, 81–82.)

Yhteiskunnallinen muutos varhaiskasvatuksen piirissä on ristiriidassa sitä ohjaavien normien mukaan. Ryhmäkokojen suurentaminen lisää mahdollisuutta lasten toimia niin, että varhaiskasvattaja ei ole näkemässä. Myös kuntien säästökuurit näkyvät, sijaisia ei palkata. Pahimmillaan tämä tarkoittaa sitä, että kaksi varhaiskasvattajaa on kahden kymmenen lapsen kanssa. Vaikka ammattitaitoa löytyykin, tilanteita syntyy, joissa ei ole aikuisia läsnä. Tämä mahdollistaa esimerkiksi kiusaamisen. Sijaisten perehdyttäminen ryhmän rakenteisiin tulisi tapahtua riittävässä mittakaavassa, jotta sijaisilla olisi mahdollisuutta puuttua ja ehkäistä kiusaamista. Resurssit ovat käytännössä kuitenkin riittämättömiä perehdytykseen ja myös kiusaamisen tunnistamiseen hankaloituu.

Kiusaamiseen puuttumisen kulmakiviä varhaiskasvatuksessa on toiminnan suunnittelu. Varhaiskasvattajien erilaisten näkemysten yhteensovittaminen aloitetaan yhteisten tavoitteiden sopimisella. Kiusaamisen ehkäisy ja puuttumisen suunnitelmaan kirjataan yhteiset arvot ja miten ne näkyvät arjessa. Käymällä arvokeskustelua varmistetaan, että kaikki ymmärtävät kiusaamiseen puuttumisen tärkeyden ja ovat asiasta samaa mieltä.

3.4 Kiusaamisen ennaltaehkäisy

Kiusaamisen ennaltaehkäisy perustuu aikuisten omien asenteiden tarkastamiseen, omaan suhtautumiseen jokaiseen lapseen, lapsiryhmään ja työyhteisöön sekä ymmärrykseen siitä, miten aikuinen itse vaikuttaa ilmiön olemassa oloon. Aikuisen toiminta ja valinnat voivat ylläpitää kiusaamistilanteiden jatkumista ja mahdollistaa niiden syntymistä. Aikuisen tehtävä on kantaa vastuu kiusaamistilanteista, niihin puuttumisesta sekä ennaltaehkäisystä. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 10.)

Kiusaaminen koskee koko ryhmää. Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen tulisi nähdä laajemmin ja pyrkiä vaikuttamaan koko ryhmän toimintaan. Kiusaamisen ennaltaehkäisy ei ole irrallinen projekti vaan prosessi, jonka tarkoitus on vaikuttaa ymmärrykseen ja asenteisiin niin varhaiskasvattajien kuin lastenkin keskuudessa. (Repo 2013, 217.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) varhaiskasvatus määritellään pienten lasten elämänpiirissä tapahtuvaksi kasvatukselliseksi vuorovaikutukseksi, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatus-

suunnitelman perusteissa mainitaan myös, että kasvatuksella vahvistetaan toiset huomioonottavia käyttäytymismuotoja ja toimintatapoja. Tämä on kiusaamisen ehkäisyn kannalta tärkeä tavoite. Kasvatuspäämäärinä se tarkoittaa, että jokainen lapsi oppii ottamaan muita huomioon ja välittämään toisista. Myös itsenäisyyden lisääntyminen ja asteittainen vastuunotto omasta toiminnasta ovat edellytyksiä sille, että lapsi oppii ymmärtämään tekojensa seurauksia ryhmässä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2005. 12–13.)

Kiusaamisen ennaltaehkäisyn kannalta on tärkeää, että vuorovaikutustaitoja harjoitellaan vertaisryhmässä. Lapsi oppii vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa neuvottelemaan leikin säännöistä, odottamaan omaa vuoroaan ja ottamaan uusia kavereita mukaan leikkiin. Myös vuorovaikutus varhaiskasvattajien kanssa on merkittävä asia lähdettäessä rakentamaan ja vahvistamaan lapsen vuorovaikutustaitoja. (Laaksonen 2014, 13; Hurme & Kyllönen 2014, 80–82.)

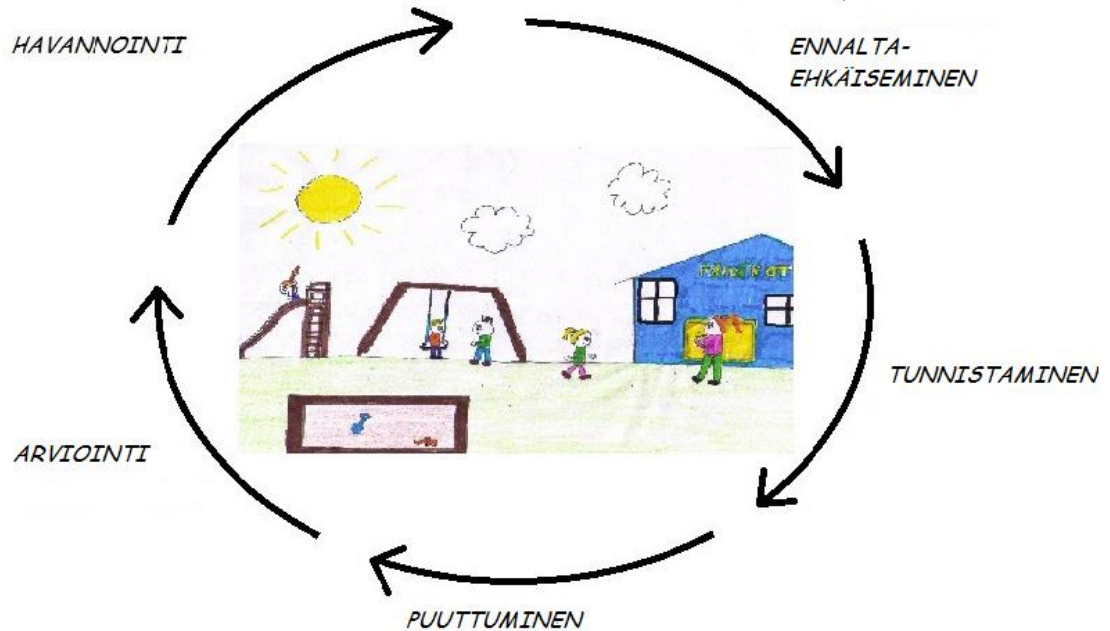
Kiusaamisen ehkäisy tukee myös lapsen osallisuutta. Osallisuus on toisen ihmisen arvostamista ja aitoa läsnäoloa. Kiusaamisen ehkäisy vaatii varhaiskasvattajilta läsnäoloa sekä sellaisia arvoja, joista välittyy toisen ihmisen kunnioittaminen. Lapsen osallisuuden voidaan ajatella olevan lapsen oma kokemus merkityksellisestä tilanteesta, kuten kiusaamistilanteesta. Lapsen kokemus on otettava tarvittavalla vakavuudella huomioon. (Leinonen 2014, 16–17.)

3.5 Kiusaamisen prosessi

Varhaiskasvatuksessa kiusaamisen vastainen työ voidaan nähdä kehämäisenä jatkumona. Havainnointi on edellytys sille, että kiusaamista voisi havaita. Kiusaamisen ennalta ehkäiseminen vaatii havainnointia tuekseen. Jotta kiusaamista voidaan ehkäistä, pitää kiusaaminen tunnistaa. Tunnistamisessa on tärkeää, että varhaiskasvattajat näkevät kiusaamisen samalla tavalla, heillä on yhteinen näkemys kiusaamisesta. Yhteisen näemyksen luomiseksi vaaditaan yhteisiä sääntöjä sekä arvokeskustelua.

Kun kiusaamisesta on löydetty yhteinen näkemys, myös puuttumisen keinoista täytyy keskustella. Miten kiusaamiseen puututaan? Puuttumisessa varhaiskasvattajien läsnäolo on tärkeää, lapselle luodaan turvallinen toimintaympäristö toimia. Kiusaamisen ehkäi-

semistä, tunnistamista ja puuttumista täytyy arvioida, jotta työtä kiusaamisen ehkäisemiseksi tehdään tarpeellisessa laajuudessa. Lisäksi havainnoidaan tilanteita ja toimintaympäristöä, muodostuu kehämäinen jatkumo, kiusaamisen prosessi. Lähteiden ja näkemyksieni perusteella laadin kiusaamisen prosessikuvion, kuvio 1.

KUVIO 1: Kiusaamisen prosessi.

3.6 Sopimukset ja lait kiusaamisen ehkäisyn tukena

3.6.1 Lasten oikeuksien sopimus

Lapsuus on leikin, ihmettelyn, oppimisen ja kasvun aikaa. Kasvu vaatii oman aikansa ja rauhansa. YK:n lasten oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus kasvaa ilmapiiressä, jossa hän saa tuntea hellyyttä ja turvallisuutta. Lasta on suojeltava kaikelta julmuudelta ja laiminlyönniltä. Lapsen tulee saada nauttia erityistä turvaa, huolenpitoa ja suojelua. (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen, ja Ylenius-Lehtonen 2005, 14.) YK:n lasten oikeuden sopimuksen toisessa artiklassa sanotaan, että lasta suojellaan kaikenlaiselta syrjinnältä (Compasito 2012. 291).

Päiväkodissa aikuisten ja varhaiskasvattajien tehtävänä on suojella lapsia kasvua haittaavilta vaikutteilta ja ärsykkeiltä. Kiusaamisen on todettu olevan vakava riskitekijä lapsen ja nuoren terveelle kasvulle ja kehitykselle. Revon mukaan on olemassa riski, että kiusaamiskäyttäytyminen jatkuu myöhemmin myös työelämässä. Kiusaamisella on kauaskantoiset seuraukset, siksi siihen on puututtava. (Repo 2013, 14–15.)

YK:n lasten oikeuksien sopimuksen 18 artiklan mukaan vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Työssäkäyvien vanhempien lapsilla on oikeus hyödyntää heille tarkoitettuja lastenhoitopalveluita (Compasito 2012, 293). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2006, 7) sanotaan, että kunnilla on laajat mahdollisuudet organisoida varhaiskasvatuspalvelut perheitä parhaiten palvelevalla tavalla.

Suomalaisen varhaiskasvatuksen arvopohja perustuu keskeisiin lapsen oikeuksia määritteleviin sopimuksiin, muun muassa YK:n lasten oikeuksien sopimukseen. Keskeisin lasten oikeuksien sopimuksen arvoista on lapsen ihmisarvo. Tämä tarkoittaa neljää yleisperiaatetta, jotka ovat syrjintäkielto ja lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, lapsen etu, lapsen oikeus elämään ja täysipainoiseen kehittymiseen sekä lapsen mielipiteen huomioon ottaminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2006, 12.)

YK:n lasten oikeuksien sopimuksen 19 artiklassa (Compasito 2012, 293–294) sanotaan, että lasta suojellaan kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä, huonolta kohtelulta sekä hyväksikäytöltä. Tämä tarkoittaa myös kiusaamista. Varhaiskasvatuksessa lapsi tulee kohdata ja hyväksyä omana itsenään. Varhaiskasvatuksen tavoitteena ovat hyvinvoiva lapsi (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2006, 15).

Revon (2013, 32–33) mukaan YK:n lapsen oikeuksissa myös leikille annetaan oma painoarvonsa ja lapsen oikeus leikkiin tunnustetaan. Varhaiskasvatukselle tärkeitä kasvatuspäämääriä ja arvopohjaa koskee erityisesti artikla 31. Siinä tunnustetaan lapsen oikeudet lepoon ja vapaa-aikaan, ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin. (Compasito 2012, 296.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2006, 12) todetaan, että lapsella on oikeus turvattuun ja terveelliseen ympäristöön, jossa voi ikätasonsa mukaisesti leikkiä ja toimia.

3.6.2 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet, normittava asiakirja

Esiopetusta annetaan Suomessa myös päiväkodeissa. Tutkimukseni kohteena olevassa Kakkospesän päiväkodissa toinen ryhmä on esiopetusryhmä. Esiopetuksen keskeisenä tehtävänä on edistää lapsen suotuisia kasvu-, kehitys- ja oppimisedellytyksiä. Tärkeää on vahvistaa lapsen tervettä itsetuntoa myönteisten oppimiskokemusten avulla sekä tarjota mahdollisuuksia monipuoliseen vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa. Lisäksi pyritään edistämään lapsen kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuulliseen yhteiskunnan jäsenyyteen, ohjaamalla häntä vastuulliseen toimintaan ja yleisesti hyväksytyjen sääntöjen noudattamiseen sekä toisten ihmisten arvostamiseen. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 6–8.)

Esiopetuksen opetussuunnitelmassa kerrotaan, että opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Siihen kuuluu fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen turvallisuus. Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisy sekä siihen puuttuminen kuuluu kaikille esiopetuksessa työskenteleville. Väkivalta, kiusaaminen tai häirintä voi olla suoraa tai epäsuoraa, sanallista tai fyysistä voimankäyttöä tai sosiaalista manipulointia, joka loukkaa ihmisen fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista koskemattomuutta. Lisäksi esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet edellyttävät, että lapsille, heidän huoltajilleen ja esiopetuksen henkilöstölle tulee antaa tietoa kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän erilaisista ilmenemismuodoista, ennaltaehkäisystä ja esiopetuksen toimintatavoista näissä tilanteissa. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 40–42.)

3.6.3 Varhaiskasvatuslaki sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatuslain lakimuutoksen ensimmäinen vaihe astui voimaan 1.8.2015 ja samassa yhteydessä lain nimi muutettiin päivähoitolaista varhaiskasvatuslaiksi. Varhaiskasvatuksella uudessa laissa tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaan kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Samassa yhteydessä varhaiskasvatuksen asiantuntijaviraston aloitti Opetushallitus Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sijasta. (Opetushallitus 2015.)

Varhaiskasvatuslaissa (36/1973) todetaan, että varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja

hyvinvointia. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen ja taiteisiin perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa sekä mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset.

Varhaiskasvatuslaissa tavoitteena on terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö. Tämä tarkoittaa paitsi fyysisiä tiloja, myös lasta kunnioittavaa toimintatapaa ja mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita. Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa painotetaan, että lapsen hyvinvointia edistävät mahdollisimman pysyvät ja turvalliset ihmissuhteet. (Varhaiskasvatuslaki; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2006, 15.) Kiusaamisen ehkäisyssä on tärkeää, että tunnistaa lapsiryhmän tarpeet. Tutut ja pysyvät varhaiskasvattajat ryhmässä tuntevat lapset ja osaavat puuttua kiusaamistilanteisiin niiden vaatimalla vakavuudella (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 22–23).

Varhaiskasvatuslain yhtenä tavoitteena on varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, lapsilähtöinen toiminta varhaiskasvatusyksiköissä. Lapsen etu on toiminnan perustana ja lapsen osallisuus koetaan tärkeänä. Lapsilähtöisyys ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lapset päättävät kaikesta. Heidän ehdotuksiaan otetaan huomioon mahdollisuuksien mukaan. Lapsen osallisuuden voidaan ajatella olevan lapsen oma kokemus merkityksellisestä tilanteesta ja kohtaamisesta arjessa. (Leinonen 2014, 17–19.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ei sinällään puhuta kiusaamisesta mitään. Siellä esitellään, kuinka varhaiskasvatusta tulisi toteuttaa. Lapsen kuulluksi ja nähdyksi tuleminen, pysyvät ja turvalliset ihmissuhteet sekä erilaisiin varhaiskasvatusympäristöihin liittyvät psyykkiset ja sosiaaliset ympäristöt tukevat kiusaamisen ehkäisyä. Hyvin suunniteltu varhaiskasvatusympäristö kannustaa toimimaan pienryhmissä, joissa jokaisella on mahdollisuus osallistua keskusteluun ja vuorovaikutukseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2006, 15–18.)

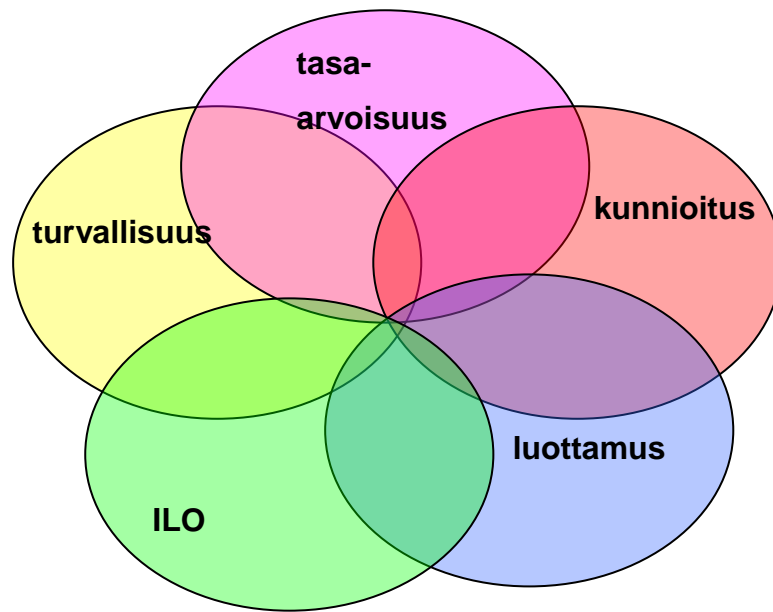
Opetushallitus on uudistamassa valtakunnallisia varhaiskasvatussuunnitelman perusteita, jotka otetaan käyttöön 1.8.2017. Valtakunnallisissa perusteissa esitetään, että paikalliset suunnitelmat voidaan laatia palveluntuottaja-, yksikkö-, ryhmä- tai toimintamuotokohtaisesti ja niissä otetaan huomioon pedagogiset painotukset ja muut varhaiskasvatuksen järjestämisen kannalta merkitykselliset valtakunnallisia varhaiskasvatuksen perusteita täydentävät seikat. Paikallisessa suunnitelmassa on otettava huomioon yhteistyö

varhaiskasvatuksen, opetuksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä kunnassa hoitavien viranomaisten välillä sekä luotava tarvittavat yhteistyörakenteet. (Vasu2017)

3.6.4 Ikaalisten kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma

Ikaalisten kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma on päivitetty 2012. Tuolloin on keskeisinä periaatteina määritetty, että lapsella on oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin, turvattuun kasvuun, kehittymiseen ja oppimiseen, turvattuun ja terveelliseen ympäristöön, jossa voi leikkiä ja toimia monipuolisesti. Lapsella on oikeus tulla ymmärretyksi ja kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti, lapsella on oikeus saada tarvitsemaansa erityistä tukea. (www.ikaalinen.fi.)

Seuraavassa kuviossa on esitetty Ikaalisten varhaiskasvatuksen arvopohja. Turvallisuus pitää sisällään turvallisen oppimisympäristön, tutut, aidosti läsnä olevat kasvattajat, yhteiset toimintatavat päivähoitomuodosta riippumatta. Tasa-arvoisuus tarkoittaa, että jokaisella lapsella on oikeus tulla kohdelluksi yksilönä omista tarpeistaan lähtien, myös perheitä kohdellaan tasavertaisesti. Kunnioitus on varhaiskasvatuksessa keskeistä. Tavoitteena on, että lapsella on kokemus, että hänestä välitetään ja hänen mielipiteensä otetaan huomioon. Myös käytöstavat ja toisten huomioimisen oppiminen yhdessä tukevat kunnioituksen kokemusta. Luottamus, vaitiolovelvollisuus on lähtökohtana kaikelle yhteistyölle varhaiskasvatuksessa. Ilo on onnistumisen kokemuksia, kannustamista, tunteiden aitoa näyttämistä sekä huumoria. (www.ikaalinen.fi.)

KUVIO 2: Ikaalisten varhaiskasvatuksen arvopohja.

Ikaalisten kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa ei valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden linjausten mukaisesti ole kiusaamista erikseen määritelty tai mainittu. Kuitenkin Ikaalisten kaupungin varhaiskasvatuksen arvopohja tukee kiusaamisen ehkäisevää työtä. Ikaalisten kaupungin varhaiskasvatuksen uutena visiona on hyvinvoiva, leikkivä, avoin ja itseensä luottava lapsi. Varhaiskasvatuksen linjaukset pohjautuvat uuteen varhaiskasvatuslakiin.

Uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti kunnilla tulee olemaan haasteita yhteistyön kehittämisessä. Yhteistyörakenteiden luominen vaatii kaikilta osapuolilta oikeanlaista tahtotilaa asioiden hoitamiseksi. Uskon, että pienissä kunnissa työ on helpompaa kuin isoissa kaupungeissa.

4 VARHAISKASVATTAJIEN KOKEMUKSIA KIUSAAMISESTA

4.1 Kiusaamisen tunnistaminen

Kiusaaminen ja sen tunnistaminen ovat tärkeä tiedostaa, jotta kiusaamista voidaan ehkäistä ja siihen voidaan puuttua. Tunnistaminen vaatii varhaiskasvattajilta vuoropuhelua sekä yhteisiä linjauksia siitä, mikä on heidän mielestään kiusaamista. Eri ympäristöissä ja päiväkodeissa kiusaamisen muodot saattavat vaihdella ja tärkeää olisi tunnistaa juuri oman päiväkodin kiusaaminen.

Tutkimukseni teemahaastattelussa varhaiskasvattajat tunnistivat kiusaamisen fyysisiä muotoja hyvin. Haastatteluissa nousi esille varhaiskasvattajien mielestä juuri Kakkospesän päiväkotia koskeva fyysisen kiusaamisen muoto, kuristaminen. Kaverin kaulasta otetaan kiinni, ja se olisi leikkiä. Siinä leikissä ei kaikki ole leikillään mukana.

Se on niin sellasta, tää on niin moninaista, ne osaa jo kaikenlaiset kikat, lyämistä, potkimista, tönimistä, kuristamista. (H4)

Ensin on sellasta fyysistä kahinoointia [kaulailua], sit sitä tehdään piilossa. (H1)

Päiväkodissa esiintyi haastattelujen mukaan kiusaamisen muotojen yhdistelmiä, eli esimerkiksi pieni lapsi saattaa mennä sekoittamaan isompien lapsien leikit ja seurauksena on tönimistä ja työntämistä, joskus jopa lyömistä. Näitä tilanteita varhaiskasvattajat tiedostivat olevan, mutta kertoivat myös, että aina ei ehdi jakautumaan joka paikkaan. Tilanteita selvitetään keskustelemalla jälkeenpäin.

Psyykkistä kiusaamista varhaiskasvattajat pystyivät haastattelussa erottelemaan. He totesivat, että psyykkiset muodot kuten manipulointi, poissulkeminen sekä puhumatta jättäminen ovat vaikeita huomata. Varhaiskasvattajan täytyy havainnoida ja olla ryhmässä läsnä, jotta psyykkisiä kiusaamisen muotoja pystyy havaitsemaan ja niihin voidaan puuttua.

Ei oteta jotain kaveria leikkeihin mukaan ja huomioida, jätetään sillain yksin. (H2)

Jää kaikesta syrjään ja tuppaa oleen sellaista että aina samoja aletaan kiusaan. (H6)

Eritoten psyykkisen kiusaamisen tunnistamisen kohdalla haastatteluissa tuli esille se, että kiusaamista voitiin luonnehtia tarkoituksenmukaiseksi toiminnaksi, joka kohdistui samoihin lapsiin. Tunnistettiin myös se, että kiusaamista on kaikenlainen toiminta, mistä toiselle tulee toistuvasti paha mieli. Aikuisen läsnäoloa peräänkuulutettiin kiusaamisen tunnistamisessa.

Haastatteluissa huomioitavaa oli, että isompien lasten ryhmässä olevat varhaiskasvattajat tunnistivat sosiaalisen kiusaamisen muotoja. Ryhmässä esiintyi suosittu-kiusaaaja – tyyppistä toimintaa.

Yritetään niin kun sillä henkisellä tasolla saada ulkopuoliseks kavereita että mä en oo sun kaveri ja sitten ne vanhat siellä on jo ydinjoukkona, määrää ryhmässä. (H5)

Sosiaalisen kiusaamisen tunnistaminen vaatii varhaiskasvattajilta ryhmän tuntemista. Haasteena ryhmissä on resurssipula ja sijaisten työskentely. Sijaisilla ei välttämättä ole tietoa ryhmän dynamiikasta ja resurssien vähyyden myötä perehtyminen siihen on jäänyt vähälle. Tilanteita ei ajatella kiusaamiseksi, kun ei tunneta taustoja. Tämä koettiin haasteena sosiaaliseen kiusaamiseen puuttumisessa.

4.2 Yhteiset säännöt ja yhteistyö kiusaamisen ehkäisyn tukena

Kiusaamiseen on suhtauduttava nollatoleranssilla. Kiusaaminen on nähtävä sekä ryhmäilmionä että yhteisöllisenä haasteena. Haastattelun tuottaman aineiston mukaan myös varhaiskasvattajat olivat sitä mieltä, että kiusaaminen vaikuttaa koko ryhmään. Kiusaamisen ehkäisyä varten lasten toimintaympäristölle on laadittava yhteiset sopimukset ja toimintatavat. Haastatteluissa tuli esille yhteisten sääntöjen tärkeys kiusaamisen ehkäisyssä.

Puhuttais että minkä takia on ne säännöt. Sovittais säännöt sillain ryhmänä ja niinku esimerkkinä olisi tietysti aikuiset. (H2)

Mennään sen ryhmän kanssa alussa niitä sääntöjä läpi ja kertaillaan niitä. (H3)

Yhteiset säännöt ja sopimukset, yhteiset rajat, siinä ei pääse kiusaamista tuleen. (H5)

Haastatteluaineistosta nousi esille myös yhteistyö vanhempien kanssa, kasvatuskumppanuus. Luottamuksellinen ja avoin suhde vanhempiin auttaa asioiden esille tuonnissa. Kiusaamisen ehkäisy on kaikkien tehtävä, niin varhaiskasvattajien kuin vanhempienkin. Lapsia ei haluta leimata ja avoin keskusteluyhteys vanhempien kanssa on hyväksi.

Panostaa enemmän yhteistyöhön jos on perheellä ennakkoluuloja. (H5)

Vanhemmat ovat luottavaisia ja vuorovaikutukseen kykeneviä. Me yhdessä tehdään, se on se juttu. (H6)

Kiusaamisen ehkäisyyn ja torjuntaan tarvitaan pitkäjänteistä yhteistyötä kotien kanssa. Kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumisen suunnitelma on toimiva työkalu kiusaamisesta puhumisessa ja tiedostamisessa. Vanhemmat huomaavat, että päiväkodilla on kiusaamista ehkäisevää toimintaa.

4.3 Varhaiskasvattajien keinoja kiusaamiseen puuttumiseen

Jokaisella ryhmällä on oma toiminnan tarkoitukseen liittyvä tehtävänsä. Toimivassa ryhmässä kaikki jäsenet tuntevat ryhmän perustehtävän. Varhaiskasvatuksessa ryhmään kuuluvat varhaiskasvattajat, lapset sekä lasten vanhemmat. Perustehtävänä on luoda lapselle turvallinen oppimisympäristö sekä tarjota ikätasoista tekemistä luottavaisessa ilmapiirissä. Jokainen hyväksytään osaksi ryhmää, tiimiä. (Kaukkila & Lehtonen, 2008. 14-16.)

Kiusaamiseen puuttumisessa haastatteluissa esille nousi toimiva tiimi. Ryhmän tunteminen ja tiimin yhteistyö mahdollistavat kiusaamiseen puuttumisen heti, kun tapaus tulee esille.

Se että tiimi toimii ja tullaan toimeen keskenämme. (H2)

Välittömästi kun tilanne huomataan, siihen puututaan. Tiimissä keskustellaan ja mietitään tarvittavista toimista. (H6)

Eräs varhaiskasvattaja nosti esille hallituksen mahdolliset toimet ryhmäkokojen nostamiseksi, kuinka resurssit riittävät, kun samassa ryhmässä on erityistä tukea tarvitsevia lapsia.

Että ne resurssitkin olis sen mukaan kun on lapsiaki. (H1)

Konkreettisina keinoina kiusaamiseen puuttumiseen varhaiskasvattajat kertoivat läsnäolon. Aikuisen pitää olla siellä, missä on lapsia.

Just se että mennään sinne mukaan ryhmään, sinne alas. (H5)

Kiusaamiseen puuttumista voidaan haastattelujen tuoman aineiston mukaan tehostaa esimerkiksi tunnekorttien käytöllä. Lapsien kanssa käydään läpi erilaisia tunnetiloja. Katsotaan kuvakorteista, miltä eri tunnetilat näyttävät ja mietitään, koska kyseistä tunnetta voisi esiintyä. Esimerkiksi surullinen tunne voi esiintyä tilanteessa, kun toiset eivät hyväksy leikkiä tai iloinen voi olla silloin, kun on saanut uuden ystävän. Tunteiden käsitteleminen auttaa tunnetaitojen opettelussa ja sitä kautta myös sosiaalisessa kanssakäymisessä.

4.4 Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman tarpeellisuus ja mahdollinen sisältö

Yhtenä tutkimuskysymyksenäni oli, että mitkä ovat varhaiskasvattajien mielestä kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman keskeiset tavoitteet ja sisältö. Suunnitelma oli suhteellisen vieras varhaiskasvattajille, mutta kokivat sen kuitenkin hyväksi

työkaluksi kiusaamisen ehkäisevässä toiminnassa. Varhaiskasvattajat toivat haastattelussa esille, että päiväkodissa pitäisi tietää, mitä kiusaaminen on. Koettiin hyväksi, että periaatteet on kirjattu ylös, ohjeet ja säännöt löytyvät samasta paikasta.

Haastattelussa korostettiin sitä, että tiimin aikuisten välillä pitää keskenään olla hyvä ilmapiiri, aikuisten hyvä käytös, jotta samaa voidaan lapsilta vaatia. Haastateltavat varhaiskasvattajat kokivat, että Kakkospesän päiväkodissa aikuisilla on yhteiset linjaukset kiusaamisen vastaisessa työssä, yhteistyötä ja keskustelua tiimin aikuisten välillä. Kun säännöt ovat aikuisille selvät, lapsille tulee turvallisuuden tunne. Lapset huomaavat, että aikuiset käyttäytyvät tilanteissa samalla tavalla.

Yhteisten linjauksien aikaansaamiseksi Kakkospesän päiväkodissa on tehty töitä tiimisopimusten eteen. Tiimisopimus nähtiin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen sopimuksen tilalla olevana asiakirjana. Tiimisopimuksessa yhteiset periaatteet ja säännöt on kirjattu ylös. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmassa paneudutaan enemmän kiusaamiseen ja kiusaamisen prosessiin. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma nähtiin hyödyllisenä esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelmaan liitettynä asiakirjana. Varhaiskasvattajat kertoivat, että erilaisten suunnitelmien laatiminen olisi työlästä ja välillä turhaa, koska perustehtävän hoitaminen vie nykyään niin paljon aikaa ja resursseja. Todettiin, että vaarana on liikaa papereita ja lukeeko niitä kukaan.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöni tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kasvattajien tietoisuus kiusaamisesta, sen tunnistamisesta sekä keinoista puuttua kiusaamiseen. Varhaiskasvattajien haastatteluissa tuli esille kiusaamisen moninaisuus. Varhaiskasvattajat lähestyivät kiusaamista monesta eri näkökulmasta ja erilaisin painotuksin. Tähän vaikutti lapsiryhmä, jossa varhaiskasvattaja työskenteli. Varhaiskasvattajilla oli yhteinen näkemys siitä, että Kakkospesän päiväkodissa esiintyy kiusaamista. Heillä oli myös hyvin yhtenäisiä näkemyksiä siitä, kuinka kiusaamista voidaan ehkäistä ja puuttua. Ryhmä, jossa varhaiskasvattaja työskenteli, vaikutti jonkin verran käytössä olevien kiusaamisen ehkäisemisen keinojen käyttöön. Haastatteluissa varhaiskasvattajat kokivat hankalaksi erottaa tunnistamisen, puuttumisen ja ennaltaehkäisyn toisistaan.

Jotta kiusaamiseen voidaan puuttua, on tärkeää että kaikilla lasten kanssa työskentelevillä on tietoa siitä, mitä kiusaaminen on. Haastatteluista minulle jäi sellainen kuva, että kiusaaminen tunnistetaan hyvin. Kasvattajat olivat tietoisia erilaisista kiusaamisen muodoista. Useat kasvattajat pystyivät erittelemään fyysistä, psyykkistä, sosiaalista ja sanallista kiusaamista. Kooste tunnistetuista kiusaamisen muodoista on esitelty taulukossa 2.

TAULUKKO 2. Kakkospesän päiväkodin kasvattajien tunnistamat kiusaamisen muodot.

FYYSINEN	PSYYKKINEN	SOSIAALINEN	SANALLINEN
Lyöminen	Uhkailu	Manipulointi	Haukkuminen
Potkiminen	Manipulointi	Poissulkeminen	Nimittely
Töniminen	Ilveily, ilmeily	Puhumatta jättäminen	Härnäminen
Esteenä oleminen	Poissulkeminen	Leikkien sotkeminen	Lällättäminen
Vaatteiden repiminen	Selän takana puhuminen	Esteenä oleminen	Nauraminen
Kuristaminen	Puhumatta jättäminen		vaatteiden ym. kommentointi
Leikkien sotkeminen	Ei pyydetä leikkiin		

Haastateltujen varhaiskasvattajien mielestään kiusaamista Kakkospesän päiväkodissa tapahtuu jonkin verran. Myös erilaiset varhaiskasvatuksessa tehdyt tutkimukset tukevat havaintoa. Muun muassa Laura Repo (2013, 10) kirjassaan *Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy* esittää, että vuonna 2009 Vantaan kaupungin päivähoitossa olevista 3–6-vuotiaista lapsista 20 prosenttia pelkäsi eniten kiusaamista. Joka viidennen päivähoitos-

sa olevan lapsen päivään kuului pelko kiusaamisesta. Se on merkittävä määrä ja siihen varhaiskasvattajien tulisi puuttua, päivähoiton tulee olla pienelle lapselle turvallinen paikka, eivätkä siellä olevat vertaissuhteet saa olla pelottavia.

Haastatteluissa tuli esille, että varhaiskasvattajilla on samankaltaisia kokemuksia ja määritelmiä lasten välisestä kiusaamisesta. Varhaiskasvattajat kokivat, että kiusaamiseksi voidaan määritellä kaikki, mikä lapsesta itsestään tuntuu pahalta. Lapsen subjektiivinen kokemus koettiin tärkeäksi määriteltäessä, mitä kiusaaminen on. Kiusaamisesta tuodaan usein esille vain kiusatun näkökulma, vaikka myös kiusaaja tarvitsee aikuisen tukea ja opastusta. Yhteiskunnallisestakin näkökulmasta kiusaajat tulisi ottaa entistä paremmin huomioon. Jos vain kiusattua tuetaan, kiusaajat usein jatkavat toimintaansa, eikä kiusaaminen lopu.

Varhaiskasvattajat pitivät tärkeänä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä lasten sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen tukemista. Tunnekortit sekä Lions quest elämisentaitoja –ohjelma ovat käytössä Kakkospesän päiväkodissa tukemassa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen opettelua. Kuten Tampereen yliopiston dosentti Matti Rimpelä toteaa, “Quest-ohjelma auttaa aikuisia ja lapsia tutustumaan toisiinsa ja myös lapsia tutustumaan itseensä ja ympäristöönsä. Näin edistetään lasten ja nuorten hyvinvointiosaamista.”

Erityisesti esikouluikäisten lasten parissa varhaiskasvattajat tunnistivat jo monimutkaisia kiusaamisen muotoja. Lapset huomioivat aikuisten läsnäolon ja kiusaamista tapahtui silloin kun aikuisia ei ollut samassa tilassa. Ilveilyä ja ilmeilyä tapahtui silloin kun aikuinen oli selin. Myös vapaan leikin aika oli otollista kiusaamiselle. Kaveri saatettiin jättää leikin ulkopuolelle tai leikin sääntöjä muutettiin kesken leikin. Varhaiskasvattajat kuitenkin totesivat, että lapset tulevat herkästi kertomaan kiusaamisesta aikuiselle ja siihen heitä on kannustettukin. Kiusaamisesta puhuminen on mahdollista, kun asiasta kerrotaan. Ketään ei kuitenkaan leimata kantelijaksi.

Varhaiskasvattajat pitivät tärkeänä, että lapset oppisivat sanoittamaan omia tunteitaan sekä ajattelemaan asioita myös toisen ihmisen näkökulmasta. Empatiakykyä heräteltiin yhdessä keskustelemalla, miltä kiusaaminen tuntuu ja kuinka ystäviä tulisi kohdella. Tunnekortit ovat visuaalisena tukena tunteiden sanoittamisen opettelussa. Tutkimuksissa on tullut esille, että tunnetaitojen oppiminen voivat ehkäistä kiusaamista. Vilja Laaksonen väitöskirjassaan toteaa, mitä varhaisemmassa vaiheessa lapsen tunne- ja vuoro-

vaikutustaitoja vahvistetaan, sen paremmat valmiudet heillä on ihmis- ja vertaissuhteiden muodostamisessa ja ylläpitämisessä. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen näkökulmasta tunne- ja vertaissuhdetaitojen kehittäminen ovat ennaltaehkäisevää toimintaa. (Laaksonen 2014, 39.)

6 KIUSAAMISEN EHKÄISYN JA PUUTTUMISEN SUUNNITELMA

6.1 Suunnitelman lähtökohdat

Perusopetuslaki edellyttää, että opetuksen järjestäjän on laadittava kirjallinen suunnitelma siitä kuinka oppilaita suojataan kiusaamiselta, häirinnältä ja väkivallalta. Tällaista vaatimusta ei varhaiskasvatuksessa ole esiopetusta lukuun ottamatta. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma voidaan laatia osaksi päivähoitoyksikön varhaiskasvatussuunnitelmaa tai pelastussuunnitelmaa. Asiakirjoissa kiusaamisen määrittely on tärkeää, jotta työn painopiste saadaan suunnattua oikeisiin asioihin. Esiopetuksen opetussuunnitelmassa kiusaaminen määrittyy turvallisen oppimisympäristön kautta ja pohjautuu perinteisiin kiusaamisen määritelmiin. Kiusaamista ehkäisevää työtä pidetään turvallisen oppimisympäristön rakentamisena ja lasten suojaamisena kielteiseltä käytökseltä. Varhaiskasvatuksessa on huomioitava kiusaava lapsi ja hänen oikeutensa oppia. Varhaiskasvatuksessa kiusaaminen tulisi määritellä perinteisiä kiusaamisen määritelmiä laajemmaksi, lapsen subjektiiviseksi kokemukseksi. (Repo 2013, 29–30.)

Kiusaamiseen puuttuminen ja sen ehkäisy on edellytys laadukkaaseen varhaiskasvatuksen toteuttamiselle sekä välttämätöntä yksittäisen lapsen kehitykselle, oli kyse kiusatusta, kiusaajasta tai kiusaamista seuraamaan joutuneista muista lapsista. Pienten lasten parissa korostuu pitkäjänteinen kiusaamista ehkäisevä toiminta. Kiusaamisen ehkäisyllä on kauaskantoiset positiiviset seuraukset lasten hyvinvoinnille ja koulunkäynnille. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma tukee varhaiskasvatuksen työtä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 44–45.)

Pienten lasten kiusaamiseen puuttuminen on tärkeää, mutta pääpainon tulee olla kiusaamisen ehkäisyssä. Kiusaamisen ehkäisyssä olennaista on tavoitteellinen ja tietoinen toiminta. Päivähoidossa ja alle kouluikäisten lasten parissa tehdään paljon kiusaamista ehkäisevää työtä, jota ei mielletä ennaltaehkäiseväksi työksi. On olemassa riski, että toiminta on sattumanvaraista, kun sen tulisi olla pitkäjänteistä ja suunnitelmallista. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 45.)

6.2 Kakkospesän päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman periaatteet ja laadinta

Kakkospesän päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmassa olen hyödyntänyt Kirves & Stoor-Grennerin kirjaa kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa, kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Varhaiskasvatusyksikön varhaiskasvatussuunnitelmassa ovat kirjattuna arvot, visio sekä tavoitteet. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmassa näitä arvoja pohditaan kiusaamisen ehkäisyn näkökulmasta, miten arvot tukevat lasten hyvinvointia vertaissuhteissa. (Kirves & Stoor-Grenner 2011.)

Kakkospesän päiväkodin keskeisiä arvoja ovat kiireettömyys ja lapsen näköinen arki, yhdessä tekeminen ja kokeminen. Lapselle annetaan mahdollisuus kokea onnistumisia. Turvallisissa puitteissa on hyvä kasvaa, kun saa ohjatun toiminnan lisäksi omaa rauhaa tutkia ja leikkiä. Toiminta-ajatuksena on yhteistyössä vanhempien kanssa tarjota lapselle oppimisympäristö, jossa lapsi hyväksytään omana itsenään. Leikille, lapsen kuuntelulle ja yksilöllisten tarpeiden huomioimiselle löytyy aina aikaa. Turvalliset rajat ja aikuisen aito läsnäolo ovat keskeisiä asioita Kakkospesän päiväkodin toiminnassa. (www.ikaalinen.fi)

Kakkospesän päiväkodin suunnitelmaa laatiessani tein yhteistyötä varhaiskasvattajien kanssa sekä pyysin heiltä kommentteja suunnitelmaan. Yksikkö- tai ryhmäkohtainen suunnitelma laaditaan yhteistyössä ryhmän varhaiskasvattajien kanssa. Kiusaaminen näyttäytyy ryhmissä erilailta, joten yhtä suunnitelmaa, joka olisi käyttökelpoinen kaikkiin päiväkoteihin, on haasteellista laatia. Yleispätevän suunnitelman laatiminen ei olisi tarkoituksen mukaista.

Apuna suunnitelman laadinnassa olen käyttänyt Kirves & Stoor-Grennerin (2011) niin sanottua nelikenttä-mallia, missä eri ruutuihin tulee määriteltyä kiusaaminen, kiusaamisen ehkäisy, kiusaamiseen puuttuminen sekä suunnitelman arviointi. Varhaiskasvatusryhmä kirjaa mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja tarkasti, millä tavalla kiusaamiseen puututaan sekä millä tavalla kiusaamista ehkäistään ryhmässä. Ryhmäkohtaisessa suunnitelmassa huomioidaan kunkin ryhmän lapset ja ryhmädynamiikka.

Kakkospesän päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman visuaalinen ilme on yhtäläinen Ikaalisten kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman kanssa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma liitetään varhaiskasvatussuunnitelman tai pelastussuunnitelman yhteyteen. Kakkospesän päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma on liitteenä 2.

7 POHDINTA

Kiusaamisen ehkäisy ja puuttuminen ovat nykypäivänä tärkeitä asioita. Yhteiskunnassamme tapahtuu muutoksia ja erilaiset kulttuurit yhdistyvät. Tämä vaatii erilaisuuden sietämistä, toisen ihmisen kunnioittamista sekä mahdollisuuksien antamista. Lapset ovat erilaisia, toisen ihonväri on erilainen kuin toisella, toisen sosiaaliset taidot ovat kehittyneemmät, toisella vuorovaikutusosaaminen on vastavuoroisempaa kuin toiselle. Näistä eroista huolimatta tai juuri siitä johtuen kaikilla lapsilla on oikeus hyvään ja turvalliseen päivähoitoon. Varhaiskasvattajat työskentelevät kovan paineen alla, vaatimuksia tulee monelta taholta, eikä vähiten maamme poliittisilta päättäjiltä. Haastatteluissa kävi ilmi, että varhaiskasvattajat eivät pysty olemaan joka paikassa havainnoimassa

Kiusaamista tapahtuu Kakkospesän päiväkodissa. Haastatteluissa tuli hyviä keinoja esille, varhaiskasvattajien on tietoisemmin paneuduttava olemassa oleviin mahdollisuuksiin ehkäistä ja puuttua kiusaamiseen. Uskon, että kun asioista puhutaan, myös tietoisuus lisääntyy. Varhaiskasvattajat tunsivat kiusaamisen muotoja hyvin, siitä on hyvä aloittaa kiusaamisen ehkäisevä työ.

Myös oma tietoisuus kiusaamisen yleisyydestä heräsi. Aina en ole tullut ajatelleeksi, että leikin ulkopuolelle jättäminen olisi kiusaamista. Kun asioita on kirjallisuudesta lukenut ja käynyt koulutuksissa, esimerkiksi kiusaamisen kipeät arvet – seminaari Tampereella 8.3.2016, havahduin siihen, että sekä kiusaajasta että kiusatusta tilanne on hankala. Kiusaaminen vaikuttaa kaikkiin ryhmässä ja siihen varhaiskasvatuksessa tulisi puuttua. Kuinka haluamme, että lapset muistaisivat päiväkotiaikaansa. Siitä että häntä kiusattiin ja kukaan ei kuunnellut. Vai siitä, että lapsi ei uskaltanut olla erimieltä kiusaajan kanssa. Tai että lapsi ei halunnut tulla aamuisin päiväkotiin, koska oli paha olla. Lapsi tarvitsee yhden välittävän ja merkityksellisen aikuisen elämäänsä ja uskon että sellaisia löytyy tulevaisuudessa varhaiskasvatuksen parista. Ihmisiä, jotka puuttuvat kiusaamiseen ja ennaltaehkäisevät kiusaamista.

Kiinnostava jatkotutkimuksen aihe esimerkiksi havainnointitutkimuksen keinoin olisi, lisääkö kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma kiusaamisen tunnistamista, puuttumista ja ehkäisyä? Lisääntyykö varhaiskasvattajien tietoisuus kiusaamisesta ja kuinka se käytännössä näyttäytyy? Kuinka varhaiskasvattajien toiminta mahdollisesti

muuttuu, kun tietoisuus kiusaamisesta lisääntyy. Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe on myös lapsen näkökulman selvittäminen kiusaamiseen ja siihen puuttumiseen, heidän kokemuksiaan asiasta.

Opinnäytetyötäni tehdessä oma tietoisuuteni kiusaamisesta on lisääntynyt ja syventynyt. On parempi puuttua pieniin tilanteisiin kuin antaa niiden kasvaa liian isoiksi, lapsen kasvua ja kehitystä häiritseväksi toiminnaksi. Kohtaaminen ja vuorovaikutusosaaminen ovat avainasemassa kiusaamistilanteiden ehkäisyssä, tunnistamisessa ja puuttumisessa. Lasten parissa työskentelyyn olen saanut työkaluja kiusaamisen ehkäisyyn. Toivon, että opinnäytetyöni antaa syvyyttä kiusaamisesta myös lukijoille.

LÄHTEET

Alsaker, F. Bullying in kindergarten.

<http://www.education.com/reference/article/kindergarten-bullying/> Viitattu 19.3.2016.

Compasito, 2012. Lasten ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja. Helsinki:Oy Nord Print Ab.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2010. Määräykset ja ohjeet 2010:27. Tampere:Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä:Gummerus Kirjapaino Oy.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Ikku-noita tutkimusmetodeihin 1, metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. painos. Juva:WS Bookwell Oy.

Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee – Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Juva:Bookwell Oy.

Hurme, K. & Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Juva:Bookwell Oy.

Kaukkila, V. & Lehtonen, E. 2008. Ryhmästä enemmän. Käsikirja ryhmänohjaajan taitoja tarvitsevalle. 2. painos. Hansaprint Oy.

Kirves, L.& Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? Mannerheimin lastensuojeluliitto. <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/ba4fce6db63589e51fd318b616225933/1452160744/application/pdf/12510731/Kiusaavatko%20pienetkin%20lapset.pdf>

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2011. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa - Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Mannerheimin lastensuojeluliitto. <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/dc2345c5b0192eeb492958621943aa6c/1452160299/application/pdf/13271105/Kiusaamisen%20ehk%C3%A4isy%20varhaiskasvatuksessa%20B5%20-%20www.pdf>

Kiusaamisen kipeät arvet –seminaarimuistiinpanot. 8.3.2016. Aluehallintovirasto.

Laaksonen, V. 2010. Lasten vuorovaikutustaidot tutkimuksen kohteena. Puheviestinnän vuosikirja 2010. Sivut 6 – 24.

Laaksonen, V. 2014. Lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmässä. Jyväskylä:Jyväskylän University Printing House.

Laaksonen, V. 2016. Kiusaamisen kipeät arvet –seminaari. Luentomuistiinpanot. Tampere.

Lajunen, K., Andell, M., Jalava, L., Kemppainen, K., Pakkanen, M. ja Ylenius-Lehtonen, M. 2005. Turvataitoja lapsille. Helsinki:Erikoispaino Oy.

Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Suomen Varhaiskasvatus ry. Tampere:Kopio-Niini Oy. Sivut 16 – 40.

Mattila, K-P. 2008. Arvostava kohtaaminen arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. 2. painos. Juva:WS Bookwell Oy.

Opetushallitus 2015. www.minedu.fi. Viitattu 18.3.2016.

Poikkeus, A-M. 2013. Itsesäätely sosiaalisten taitojen ja suhteiden perustana. Teoksesta Taaperosta taitavaksi toimijaksi, itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. 2. painos. Porvoo:Bookwell Oy.

Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Juva:Bookwell Oy.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 16.01.2016.)

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Varhaiskasvatuslaki 36/1973. www.finlex.fi. Viitattu 7.1.2016.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2006. Stakes oppaita 56. Vaajakoski:Gummerus Kirjapaino Oy.

Vasu2017.

http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus. Viitattu 18.3.2016.

www.ikaalinen.fi. <http://www.ikaalinen.fi/kaupunki/palvelut/opetus/varhaiskasvatus/>

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Taustatiedot

- ♥ Ryhmä, jossa työskentelet
- ♥ Koulutus
- ♥ Työhistoria vuosina

Kiusaaminen

Mikä on teidän mielestänne kiusaamista?

Kiusaamisen muotoja

Päiväkodissa tapahtuvan kiusaamisen erityispiirteitä

Mitä eroa on riidalla ja kiusaamisella?

Mistä kiusaaminen mielestänne johtuu?

Kiusaamisen tunnistaminen

Millaista kiusaaminen on päiväkodissa?

Miten kiusaamista tunnistetaan?

Miten kiusaamista havainnoidaan?

Puuttuminen

Millaisia keinoja teillä on kiusaamiseen puuttumiseen?

Miten keinot toimivat käytännössä?

Miten lasten välisiin riitatilanteisiin puututaan?

Miten muut työntekijät puuttuvat kiusaamiseen päiväkodissa?

Ennaltaehkäisy

Miten kiusaamista voi teidän mielestänne ennaltaehkäistä?

Millaisia keinoja teillä on kiusaamisen ennaltaehkäisyyn?

Miten keinot toimivat käytännössä?

Päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma

Mitä asioita haluaisit suunnitelmassa tuoda esille?

Liite 2. Kakkospesän päiväkodin kiusaamisen ehkä

Ikaalisten kaupunki

2016

KAKKOSPESÄN PÄIVÄKODIN KIUSAAMI-
SEN EHKÄISYN JA PUUTTUMISEN SUUN-
NITELMA

Yleisiä periaatteita kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmasta.

- ♥ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatuksen ensisijaisena tavoitteena on edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Lapsen ympärille luodaan ilmapiiri, jossa lapsi voi kokea yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Arjessa vahvistetaan toiset huomioon ottavia toimintatapoja ja luodaan lapselle turvallisia ihmissuhteita.
- ♥ Lähtökohtana varhaiskasvatuksessa on, ettei minkäänlaista kiusaamista saa hyväksyä. Kasvattajien tulee olla herkkiä havainnoimaan ja reagoimaan lasten välistä kommunikointia ja heidän tunnekieltä. Havainnointi tulee olla järjestelmällistä ja suunniteltua. Havaintojen dokumentointi auttaa asioiden käsittelyssä.
- ♥ Päiväkodissa tulee olla samat pelisäännöt kiusaamisen ja kiusaamistilanteiden käsittelyn suhteen.
- ♥ Lapsille luodaan turvallinen ilmapiiri, joka on edellytyksenä ryhmän myönteiselle yhteistoiminnalle.
- ♥ Hyvä tapa yhteisten sääntöjen laatimiseen on mahdollisuuksien mukaan tehdä ne yhdessä lasten kanssa.
- ♥ Työntekijöiden sekä vanhempien on tärkeä miettiä omia asenteita ja toimintatapoja. Vanhempiin täytyy olla päivittäin vuorovaikutuksellinen yhteys.
- ♥ Aikuinen havainnoi leikkejä ja tarvittaessa puuttuu leikkiin varmistaakseen, että jokainen lapsi saa vuorollaan osallistua leikin kulun suunnitteluun.
- ♥ Lasten kertomuksista ollaan aidosti kiinnostuneita ja heitä kannustetaan turvalliseen vuorovaikutukseen aikuisten kanssa. Kertominen ei ole kantelua.
- ♥ Lasten kanssa keskustellaan, mitä kiusaaminen on.

Mitä kiusaaminen on?

Kiusaaminen on mitä tahansa toimintaa, joka tarkoituksella vahingoittaa tai loukkaa toista. Kaikki riidat ja konfliktit eivät kuitenkaan ole kiusaamista, mutta toistuessaan ja pitkään jatkuessaan niistä saattaa tulla sitä. Lapsen oma kokemus kiusaamisesta on otettava huomioon.

FYYSINEN

- Lyöminen
- Potkiminen
- Töniminen
- Esteenä oleminen
- Vaatteiden repiminen
- Kuristaminen
- Leikkien sotkeminen

PSYKKINEN

- Uhkailu
- Manipulointi
- Ilveily, ilmeily
- Poissulkeminen
- Selän takana puhuminen
- Puhumatta jättäminen
- Ei pyydetä leikkiin

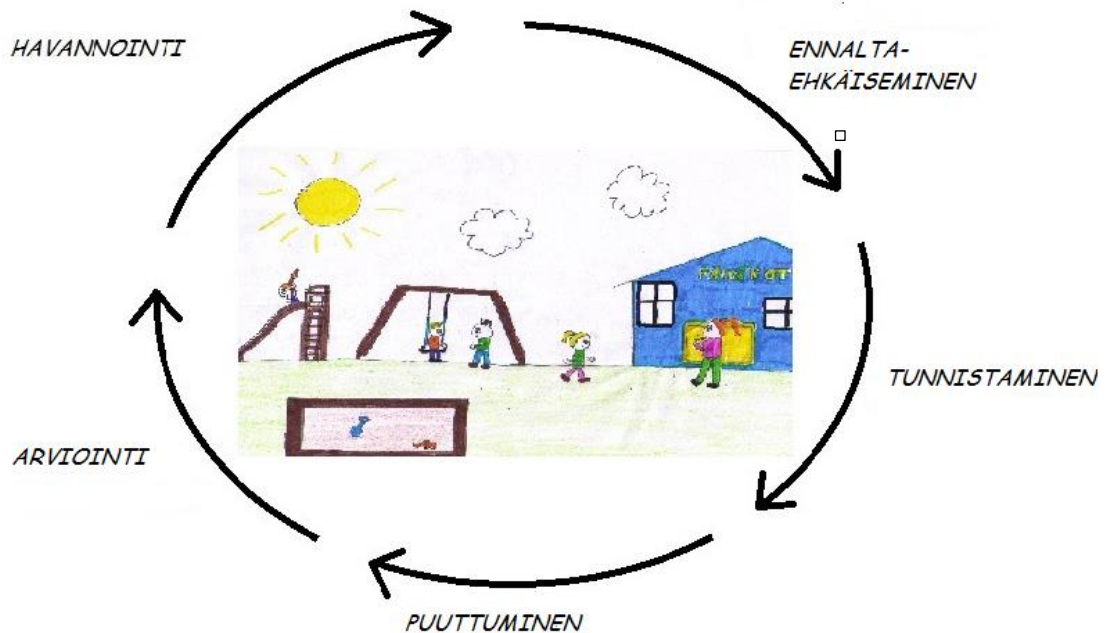
SANALLINEN

- Haukkuminen
- Nimittely
- Härnäminen
- Lällättäminen
- Nauraminen
- vaatteiden ym. kommentointi

Kiusaamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen

Päivähoidossa kasvattajan tulee toimia kiusaamista ennaltaehkäisevästi, tunnistaa kiusaaminen, puuttua siihen yhdessä sovitulla tavalla sekä arvioida ja havainnoida lasta. Kiusaamiseen puuttumisesta keskustellaan huoltajien kanssa.

Kakkospesän päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma.

Toimintakausi: _____

Laadittu: _____

Kirjaaja: _____

<p>1. Mitä on kiusaaminen? Päiväkodin yhteinen näkemys.</p>	<p>2. Kiusaamisen ehkäisy päiväkodissamme:</p>
<p>3. Kiusaamiseen puuttuminen (miten ja millaisiin tapauksiin puututaan)</p>	<p>4. Suunnitelman arviointi sekä päivitys:</p>

Ruutu 1:

Päivähoitoyksikön yhteinen kiusaamista ehkäisevän työn tavoite ja näkemys siitä, mitä kiusaaminen on. Tavoitteen määrittäminen edellyttää päiväkodin yhteistä arvokeskustelua. Tärkeää on, että koko henkilökunta ymmärtää ja on tietoinen kiusaamisilmiöstä ja sitoutuu kiusaamista ehkäisevään työhön.

Ruutu 2:

Päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn keinot ja menetelmät

Ruutu 3:

Keinot, miten akuutteihin kiusaamistilanteisiin puututaan. Huomioidaan myös konflikteihin ja riitoihin puuttuminen.

Ruutu 4:

Kuka toimintaa arvioi ja milloin? Miten dokumentointi tapahtuu? Miten tilanteista tiedotetaan? Miten (ja kuka) uudet työntekijät perehdytetään? Suunnitelma arvioidaan ja päivitetään joka syksy.

Lähteet:

Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa, kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Laura Kirves ja Maria Stoor-Grenner. 2011
Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Laura Repo. 2013